

**Да пытання лексіка-семантычнай класіфікацыі беларускіх айконімаў,
суадносных з назвамі расліннага свету.**

Уласныя назвы ўзнікаюць на розных этапах развіцця грамадства і нясуць у сабе адбітак сваёй эпохі. У аснову оніма бярэцца далёка не кожнае слова, а толькі тое, якое абазначае характэрную і важную для свайго часу рэалію. У адзін перыяд гэта прыродныя асаблівасці мясцовасці, у другі – назва калектыву першапасяленцаў, у трэці – імя ўладальніка паселішча і г.д. Выбар прыкметы абумоўлены не столькі асаблівасцямі геаграфічнага аб’екта, колькі гістарычнымі прычынамі: узроўнем агульнай культуры людзей, традыцыямі іменавання, станам грамадска-эканамічнага і палітычнага жыцця і інш. Калі пачатковы перыяд узнікнення ўласных назваў населеных пунктаў (XI-XIII стст.) называюць “стыхійным”, не абумоўленым свядомымі псіхалінгвістычнымі прычынамі, то ў больш позні час (XIX-XX стст.) – гэта пераважна “свядомы”, у пэўнай меры суб’ектыўны моватворчы працэс, калі пры называнні новых паселішчаў і перайменаванні традыцыйных выкарыстоўваўся вопыт папярэдніх пакаленняў. Такім чынам, лексічны матэрыял для геаграфічных найменняў чалавек браў не выпадкова, а падбіраў з улікам пэўных заканамернасцей. Адным з адметных вынікаў гэтага іменалагічнага працэсу з’яўляецца наяўнасць разнастайных лексіка-семантычных груп у айканімі асобных рэгіёнаў.

На працягу многіх дзесяцігоддзяў перад даследчыкамі стаяла складанае пытанне класіфікацыі тапонімаўнага матэрыялу. Першыя такія спробы ў дачыненні да славянскіх назваў населеных пунктаў былі прадпрынятыя ў другой чвэрці XIX ст. Чэшскі гісторык Ф. Паляцкі ў працы “Этымалагічны разбор чэхаславацкіх назваў” (1834 г.) падзяліў мясцовыя найменні на дзве асобныя групы: 1) назвы, утвораныя ад імя заснавальніка ці ўладальніка пасялення і 2) назвы, якія з’яўляюцца паказальнікамі тапаграфічнага становішча. Акрамя гэтага асобна выдзелены айконімы, утвораныя шляхам словаскладання, а таксама найменні няяснага паходжання. [5, 55]

У другой палове XIX стагоддзя Ф. Міклашыч падзяліў геаграфічныя назвы на дзве групы: 1) тапонімы, якія паходзяць ад назваў асоб і 2) тапонімы, што ўтвораны ад апелятываў. У межах гэтых груп ён у сваю чаргу вылучыў асобныя лексіка-граматычныя падгрупы: а) назвы ў форме назойніка і б) назвы ў форме прыметніка. Аналізуючы другую групу найменняў, вучоны выкарыстаў семантычны прынцып. У сувязі з гэтым былі выдзелены групы назваў, якія абазначаюць: 1) зямлю, 2) ваду, 3) расліны, 4) жывёльны свет, 5) колер, 6) збудаванні, 7) заняткі людзей, 8) прылады вытворчасці, 9) этнічныя назвы, 10) назвы, звязаныя з грамадскім ладам. [5, 56]

Як вядома, з другой паловы XIX ст. значна актывізаваліся анамастычныя даследаванні. Класіфікуючы геаграфічныя назвы, шэраг анатолагаў і да гэтага часу карыстаецца класіфікацыяй Міклашыча. Больш за ўсё гэта характэрна

працам прадстаўнікоў польскай тапанімічнай школы [1], а таксама даследаванням некаторых украінскіх даследчыкаў [2; 4].

Акрамя класіфікацыі Ф. Міклашыча, якая з'яўляецца агульнапрынятай і папулярнай у даследчыкаў на працягу развіцця тапанімічнай навукі засведчаны іншыя спосабы падзелу тапонімаў. Так, Ф. Сольмсен падзяліў іх на тры групы: 1) найменні, утвораныя ад слоў, якія абазначаюць тапаграфічныя аб'екты, 2) найменні, утвораныя ад уласных імёнаў людзей, 3) назвы, якія адлюстроўваюць узровень агульнай культуры грамадства. Е. Шварц выдзеліў у тапонімах: 1) назвы, звязаныя з пасяленнем, 2) назвы, якія ўказваюць на род заняткаў чалавека і 3) тапаграфічныя назвы. [5, 60]

Пазней ад такога абагуленага падзелу назваў на дзве ці тры асноўныя групы быў зроблены пераход да больш разгорнутай класіфікацыі геаграфічных назваў.

Сёння ў беларускай тапаніміцы шырока выкарыстоўваецца класіфікацыя, распрацаваная В.П. Лемцюговай. Яна адзначае, што ў класі ўтвараючых асноў беларуская айканімія выкарыстоўвае апелятывы, антрапонімы і гідронімы. У адпаведнасці з гэтым вылучаюцца тры лексіка-семантычныя групы онімаў: 1) айконімы апелятыўнага паходжання, 2) айконімы антрапанімічнага паходжання, 3) айконімы гідранімічнага паходжання. Асноўным крытэрыем такога размежавання айконімаў з'яўляецца семастыка ўтвараючай асновы і функцыя айканімічных фармантаў, якія звычайна выступаюць у строгім адзінстве. [3, 5]

Як паказаў наш аналіз, беларускія айконімы, суадносныя з назвамі расліннага свету, выразна падзяляюцца на чатыры лексіка-семантычныя групы:

- 1) айконімы, суадносныя з агульнымі назвамі расліннага свету (*Кусты, Травы, Фруктовы, Ягадная*);
- 2) айконімы, суадносныя з канкрэтнымі назвамі раслін (*Асінавіца, Бярозаўка, Дубы, Сосны, Лёўка*);
- 3) айконімы, суадносныя з назвамі частак раслін (*Ветачка, Галіны, Жалудок, Колас*);
- 4) айконімы, суадносныя з найменнямі лясных і сельскагаспадарчых масіваў (*Бор, Баравы, Дурова, Лясішча, Садовая*).

Літаратура

1. Hrabec S. Naswy geograficzne Naculszczyny. – Kraków, 1950.
2. Гумицька Л.Л. Нарис словотворчої системи украінської актової мови XIV – XV ст. – Київ, 1958. – С. 37 – 38.
3. Лемцюгова В.П. Беларуская айканімія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці. – Мн., 1970. – 156 с.
4. Стрижак О.С. Про походження назв населених пунктів Полтавщини XIV – XVI ст. // Питання топоніміки та ономастики. – Київ, 1962. – С. 80.
5. Черняховская Е.М. История разработки топонимических классификаций // Развитие методов топонимических исследований. – М., 1970. – С. 55 – 66.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ